# OSA; Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto 9.-10.3.2023; oikeusasiat

Kokous

Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto, 9.-10.3.2023, Bryssel

Puheenjohtajavaltio antoi tilannekatsauksen Ukrainan tilanteeseen liittyvistä vastuuvelvollisuuskysymyksistä. Keskustelussa annettiin tuki kaikille EU:n ja jäsenvaltioiden toimille Venäjän saattamiseksi vastuuseen ja suhtauduttiin myönteisesti kansainvälisen keskuksen (ICPA) perustamiseen Ukrainaan kohdistuvan hyökkäysrikoksen syyttämiseksi. Komissio kannusti Ukrainaa liittymään Rooman perussääntöön ja piti tärkeänä perussäännön muokkaamista siten, että ICC:n edellytyksiä toimia hyökkäysrikosten suhteen vahvistetaan. Komissio tuomitsi humanitaarisen oikeuden loukkaukset ja kv. rikokset, ml. lasten pakkosiirtämisen Venäjälle.

Oikeusministerit kävivät oikeusvaltiokeskustelun oikeussuojan saatavuuden esteistä ja keinoista niiden poistamiseksi. Esteinä nähtiin erityisesti oikeusprosessin pituus ja oikeudenkäyntien kalleus sekä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kohtaamat vaikeudet. Esteiden poistamiseksi tuotiin esiin lukuisia erilaisia keinoja, joiden osalta painottuivat varsinkin monenlaiset digitaaliset ratkaisut ja oikeusavun saatavuus. Komissio viittasi puheenvuorossaan oikeusalan tulostaulun ja oikeusvaltiokertomusten havaintoihin sekä useisiin EU-instrumentteihin kehottaen jäsenvaltioita niiden tehokkaaseen täytäntöönpanoon.

Neuvosto hyväksyi päätelmät perusoikeuskirjan soveltamisesta ja kansalaisyhteiskunnasta. Keskustelussa korostettiin vahvan kansalaisyhteiskunnan olennaista merkitystä perusoikeuksien suojelulle ja demokratialle. Jäsenvaltiot kertoivat kansallisista toimenpiteistään. Lisäksi jäsenvaltiot vaihtoivat näkemyksiä kansallisista toimintasuunnitelmistaan rasismin ja antisemitismin torjumiseksi.

Neuvostossa saatiin myös tilanneselvitykset direktiivineuvotteluista koskien pakotteiden rikkomisen rikosoikeudellisia seuraamuksia sekä varojen takaisinhankintaa ja menetetyksi tuomitsemista.

Työlounaalla ministerit keskustelivat järjestäytyneen rikollisuuden ja huumekaupan uhasta yhteiskunnalle.

**Oikeudelliset toimet ja rankaisemattomuuden torjunta Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyksen yhteydessä tehtyjen rikosten osalta, Tilannekatsaus**

Neuvosto otti tiedoksi puheenjohtajan tilannekatsauksen asiakirjan 6458/23 pohjalta.

Puheenjohtaja totesi aluksi, että vastuuvelvollisuuskysymyksiä on käsitelty kaikissa OSA-neuvostoissa Venäjän hyökkäyksen 24.2.2022 jälkeen, ja kertasi tähän mennessä tehtyjä toimenpiteitä. EU

ja sen jäsenvaltiot ovat kyenneet nopeisiin toimiin auttaakseen Ukrainaa ja sen viranomaisia. On edistetty toimia, jotta todistusaineistoa voidaan kerätä tehokkaasti, ja tutkintoja on tuettu monin tavoin. Tärkeä uusi elementti on hyökkäysrikoksia varten perustettu kansainvälinen syyttäjien koordinaatiokeskus (International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine, ICPA).

Komissio totesi puheenvuorossaan mm. tukensa ICPA:lle ja ICC:n työlle ja painotti sen merkitystä, että Ukraina ratifioi Rooman perussäännön. ICC:n roolia hyökkäysrikoksiin liittyvien syytetoimien osalta tuli vahvistaa. Keskustelua erityistuomioistuimen perustamisesta jatketaan. Komissio tuomitsi puheenvuoronsa lopuksi humanitaarisen oikeuden loukkaukset ja kv. rikokset, ml. 14 000 lapsen pakkosiirtämisen Venäjälle.

Eurojustin puheenvuorossa käytiin läpi mm. Yhteisen tutkintaryhmän ja ICPA:n perustamisen ajankohtaisia asioita. Eurojust tarjoaa ICPA-keskukselle mm. IT-ratkaisut, toimistotiloja sekä käännös- ja tulkkauspalveluja. Todistusaineisto tallennetaan vastaperustettuun kv. ydinrikoksia koskevaan todistusaineistotietokantaan.

Jäsenvaltiot korostivat puheenvuoroissaan vastuuvelvollisuuden toteuttamista ja rankaisemattomuuden torjuntaa ja antoivat tukensa ICPA:n perustamiselle sekä Eurojustin uudelle tietokannalle.

Jäsenvaltioiden puheenvuoroissa kerrottiin kansallisista tutkinnoista, kansallisista uudistuksista sekä jäsenvaltioiden tuesta ICC:lle, ja tuotiin esiin mm.

- EU:n laaja-alaisten toimien sekä laajan kansainvälisen yhteistyön merkitys (ml. G7)
- tarve kehittää Rooman perussääntöä
- ajatus EPPO:n mandaatin laajentamisesta pakoterikosten tutkimiseen, tarve varmistaa pakotteiden tehokkuus
- ICPA:n merkitys tärkeänä askeleena kohti erityistuomioistuimen perustamista hyökkäysrikosten käsittelemiseksi
- keskustelun jatkaminen uudesta kansainvälisestä tuomioistuimesta, tarve varmistaa legitimiteetti ja tehokkuus
- vakavien kansainvälisten rikosten uhrien asema
- neuvottelut uudesta kansainvälisestä sopimuksesta rajat ylittävän yhteistyön tehostamiseksi vakavissa kv.rikoksissa
- tarve varmistaa pakotteiden tehokkuus
- todisteiden kerääminen ja tallentaminen
- erityisen huomion kiinnittäminen lapsiin

**Direktiivi unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkomiseen liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelystä; tilannekatsaus**

Neuvosto otti tilanneselvityksen (6454/23) tiedoksi. Puheenjohtaja kertoi hankkeen olevan yksi prioriteeteistaan ja toi esiin, että vaikka kaikki tukevat ehdotuksen tavoitteita, on kuitenkin vielä paljon avoimia kysymyksiä jäljellä, ml. ehdotuksen 3 artikla, jossa määritellään pakotteiden rikkomista koskevat rikokset. PJ kertoi myös, että Irlanti on tehnyt asiassa opt-in-päätöksen.

Komissio korosti puheenvuorossaan, että pakoterikosdirektiivi mahdollistaisi harmonisoinnin ja yhteiset standardit seuraamuksille, jotka tällä hetkellä vaihtelevat jäsenvaltioittain. On tärkeää, että direktiivi pannaan täytäntöön nopeasti. Yhdessä konfiskaatiodirektiivin kanssa tämä direktiivi edesauttaa mahdollisuuksia konfiskoida rikoshyötynä pakotteiden myötä jäädytettyä varallisuutta. Komissio toi myös esiin avoimen suhtautumisensa EPPO:n toimivallan laajentamiseen pakoterikoksiin ja peräänkuulutti keskustelua aiheesta työryhmätasolla.

**Oikeussuojan saatavuuden esteet ja keinot niiden poistamiseksi**

Puheenjohtaja alusti oikeusministereiden oikeusvaltiokeskustelua asiakirjansa 6694/23 pohjalta, tuoden esiin oikeudenkäytön saatavuuden merkityksen oikeusvaltion toimivuuden kannalta. Kyse on perusoikeudesta ja oikeusvaltioperiaatteen tärkeästä osasta. Oikeudenkäytön saatavuudelle on kuitenkin monenlaisia esteitä, jotka voivat liittyä henkilön haavoittuvaan asemaan ja oikeusavun saatavuuteen, tuomioistuinten riippumattomuuteen sekä käsittelyjen kestoihin ja juttumääriin. Puheenjohtaja pyysi jäsenvaltioita vastaamaan kahteen kysymykseen: 1. Mitkä ovat tai ovat olleet merkittävimmät oikeussuojan saatavuuteen liittyvät haasteet omassa jäsenvaltiossanne? 2. Voitteko suositella parhaita käytäntöjä näihin haasteisiin vastaamiseksi?

Komissio käytti keskustelun alussa pitkän puheenvuoron, jossa se ensin toi esiin, että oikeudenkäytön saatavuuden kannalta keskeisiä säännöksiä ovat perusoikeuskirjan 47 artikla ja SEU 19 artikla. Komissio painotti erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien pääsyä oikeuteen ja kertoi tekevänsä ehdotuksen uhridirektiivin uudistamisesta vielä ennen kesälomakautta. Komissio kävi teemaa läpi myös oikeusalan tulostaulun indikaattoreiden kautta ja muistutti mm. vuoden 2013 suosituksesta haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta, vuoden 2016 direktiivistä koskien epäiltyjen tai syytettyjen lasten menettelyllisiä takeita sekä oikeusapudirektiivin tehokkaasta täytäntöönpanosta. Oikeusvaltiokertomuksen yhteydessä annettujen suositusten huomioiminen on tärkeää. Uudistuksissa korostuu digitalisaatio ja oikeusprosessien keston lyhentäminen.

Aiheesta käytiin pitkä keskustelu. Lähes kaikissa jäsenvaltioissa nostettiin oikeuden saatavuuden haasteina oikeusprosessien kesto ja kustannukset. Monet kiinnittivät huomiota resurssiongelmiin. Myös haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden erityisiin ongelmiin kiinnitettiin useissa puheenvuoroissa huomiota. Digitalisaation merkitys ja mahdollisuudet oikeuden saatavuuden parantamiseksi ja oikeusprosessien tehostamiseksi korostuivat monissa puheenvuoroissa, ja jäsenvaltiot kertoivat erilaisista digitaalisista ratkaisuista ja hankkeista. Monet kertoivat tehneensä toimenpiteitä oikeusprosessien kestoon puuttumiseksi. Myös tuomareiden koulutuksen ja osaamisen merkitystä painotettiin. Muistutettiin myös riippumattoman oikeuslaitoksen merkityksestä haasteisiin vastaamisessa.

Suomi totesi pitävänsä tärkeänä keskustelua oikeuden saatavuuden esteistä ja keinoista niiden madaltamiseksi. Demokratia, oikeusvaltioperiaate sekä perus- ja ihmisoikeudet ovat unionin kaiken toiminnan perusta ja näitä arvoja on edistettävä kokonaisvaltaisesti. Kokemusten jakaminen parhaista käytännöistä on hyvä keino edistää oikeuden saatavuutta yleisemmin unionissa. Keskeisinä oikeusturvaongelmina myös Suomessa on pidetty oikeusprosessien pituutta ja oikeudenkäyntien kalleutta. Suomessa onkin viime vuosina käynnistetty useita hankkeita sen selvittämiseksi, miten oikeudenkäyntien kokonaiskäsittelyaikoja voitaisiin lyhentää ja oikeudenkäyntikuluja hillitä. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamista koskeva uudistus, joka tulee voimaan syksyllä 2023. Lisäksi tammikuussa 2023 on hyväksytty uudistus, jonka perusteella tuomioistuimet voivat jatkossa nykyistä useammin kohtuullistaa riita-asioissa korvattavia oikeudenkäyntikuluja. Hyviä kokemuksia Suomessa on myös oikeusalan ammattilaisten kouluttamisessa. Tuomareiden täydennyskoulutusohjelmaan on otettu muun muassa Rule of Law -teema, jossa käsitellään oikeusvaltioperiaatteita ja tuomareiden yhteiskunnallista asemaa sekä ammattietiikkaa. Jotta mahdollisia esteitä voidaan nujertaa, tulee oikeuden saatavuutta arvioida jatkuvasti. Suomessa oikeuslaitoksen nykytilaa ja kehityssuuntia onkin selvitetty laajemmin viime syksynä valmistuneessa selonteossa oikeudenhoidosta. Selonteossa myös esitetään toimenpide-ehdotuksia oikeudenhoidon resurssien varmistamiseksi, prosessien tehostamiseksi ja oikeuspalvelujen saatavuuden parantamiseksi.

**Direktiivi varojen takaisinhankinnasta ja menetetyksi tuomitsemisesta**

Neuvosto sai direktiivineuvotteluista puheenjohtajan tilanneselvityksen (6452/23), jonka pohjalta puheenjohtaja totesi olevansa luottavainen sen suhteen, että konfiskaatiodirektiiviehdotuksen neuvottelut etenevät kevään aikana. Lisäkeskusteluja tarvitaan vielä turvatakeisiin liittyvistä säännöksistä, selittämätöntä varallisuutta koskevasta artiklasta 16, soveltamisalasta sekä varojen identifiointiin liittyvistä kysymyksistä.

Komissio korosti puheenvuorossaan direktiivin merkitystä erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden ja huumekaupan torjunnassa. Tällä hetkellä vain murto-osa rikoshyödystä pystytään jäädyttämään tai konfiskoimaan. Komissio korosti mm. kunnianhimon tasoa, selittämätöntä varallisuutta koskevan säännöksen merkitystä sekä viranomaisten pääsyä relevantteihin tietokantoihin.

Asiasta käytettiin vain muutama puheenvuoro.

**Päätelmät EU:n perusoikeuskirjasta ja kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksista**

Neuvosto hyväksyi neuvoston päätelmät EU:n perusoikeuskirjasta ja kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksista (6675/23), ja kävi sen jälkeen keskustelun aiheesta puheenjohtajan keskusteluasiakirjan (6749/23) ja sen sisältämien kysymysten pohjalta.

Komissio totesi neuvoston päätelmien olevan tärkeä seurantatoimi EU:n perusoikeuskirjan toimeenpanoa koskevalle komission raportille, jossa kuvataan kansalaisyhteiskunnan roolia perusoikeuskirjan toimeenpanossa. Komissio toi esiin, että kansalaisjärjestöt ovat demokratian vahtikoiria. Kansalaisyhteiskuntaa on suojeltava ja tuettava, ja näille on luotava turvallisen toiminnan mahdollistava toimintaympäristö.

Keskusteluun osallistui myös EU:n Perusoikeusvirasto (FRA), jonka puheenvuorossa toivotettiin neuvoston päätelmiä tervetulleiksi ja nostettiin esiin mm. journalistien suojelusta annettu komission suositus sekä kansalaisjärjestöjen kannalta tärkeä EU:n rahoitusohjelma CERV. FRA kertoi kansalaisyhteiskuntaa koskevien tutkimustensa tuloksista. Näiden pohjalta ongelmina nousee esiin erityisesti monimutkainen sääntely; taloudelliset haasteet; vaikeuden päästä päätöksentekijöiden puheille; turvallisuus/uhat.

Asiasta käytiin laaja keskustelu, ja puheenvuoroissa korostettiin laajasti kansalaisyhteiskunnan merkitystä demokratian kulmakivenä, kansalaisyhteiskunnan kuulemista ja konsultointia, vuoropuhelua, avoimuutta ja rahoituksen merkitystä. Jäsenvaltiot kertoivat käynnissä olevista kansallisista toimista näissä asioissa.

Suomi kiitti puheenjohtajaa päätelmien valmistelusta sekä komissiota perusoikeuskirjan soveltamista koskevasta raportista ja perusoikeusvirastoa tilannekatsauksesta. Kansallisista toimista Suomi kertoi kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanosta ja korosti pitkäjänteistä ja koherenttia demokratia- ja kansalaisyhteiskunta-politiikkaa, jossa on ainakin neljä keskeistä elementtiä: julkisen rahoituksen ennustettavuuden ja pitkäjänteisyyden varmistaminen; avoimuuden ja yhteistyön jatkuva kehittäminen; virkamiesten ymmärryksen ja osaamisen parantaminen; sekä tietoon perustuvan päätöksenteon lisääminen. EU-tason toimista Suomi piti tervetulleena sitä, että myös EU-instituutiot korostavat kansalaisyhteiskunnan aktiivista puolustamista, arvioivat sen tilaa erilaisin selvityksin ja suosituksin sekä tukevat aiheeseen liittyvää keskustelua EU:ssa. Myös EU:n rahoitusinstrumentit kuten CERV ovat kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja ihmisoikeuspuolustajien toiminnan tukemiselle tärkeitä.

**Rasismin ja antisemitismin torjunta: seuraavat toimet**

Neuvosto kävi keskustelun kansallisten rasismin ja antisemitismin torjuntaa koskevien toimintasuunnitelmien tilanteesta ja työn jatkoaskelista puheenjohtajan keskusteluasiakirjan 6744/23 pohjalta.

EU:n perusoikeusvirasto EU FRA kertoi keränneensä dataa näistä ilmiöistä viimeiset 15 vuotta, ja totesi tilanteen olevan huolestuttava. Puheenvuorossa tuotiin esiin, että on havaittavissa kaksi selkeää muutosta: verkossa esiintyvän vihapuheen kasvu ja alustojen rooli siinä sekä antisemitismin mittava kasvu. FRA korosti, että tiedonkeruuta pitäisi parantaa merkittävästi ja kertoi julkaisevansa uutta tilastotietoa rasismista tänä vuonna ja antisemitismistä ensi vuonna.

Käydyssä keskustelussa komissio kertoi julkaisevansa toimeenpanoraportit EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelmasta tämän vuoden lopussa sekä EU:n strategiasta antisemitismin torjumiseksi ja juutalaisen elämäntavan vaalimiseksi ensi vuoden alussa. Jäsenvaltiot puolestaan esittelivät kansallisia toimintaohjelmiaan ja parhaita käytäntöjään. Monissa jäsenvaltioissa on tai on valmisteilla omat

antisemitismin torjuntaa koskevat ohjelmat. Lisäksi jotkut jäsenvaltiot ovat nimenneet rasismi- tai antisemitismikoordinaattorin. Antisemitismin osalta keskustelu keskittyi erityisesti tietoisuuden lisäämiseen koulutuksessa ja viranomaisissa. Yhteistyötä juutalaisorganisaatioiden kanssa korostettiin.

**Muut asiat**

- Puheenjohtaja informoi vireillä olevien säädösehdotusten käsittelytilanteesta asiakirjan (6838/23) pohjalta.
- Puheenjohtaja informoi koskevan yhdeksännen keskinäisen arviointikierroksen (teemana vapauden menestystä ja rajoittamista koskevat EU-säädökset) loppuraportista 6741/23.
- Komissio informoi EU:n ja Yhdysvaltojen uuden tietosuojaviitekehyksen valmisteluista, joka käynnistyi komission julkaistua 13.12.2022 luonnoksen riittävyyspäätöksestä.
- Puheenjohtaja informoi siitä, että yleisten asioiden neuvosto oli 21.2.2023 hyväksynyt periaatteellisella tasolla kaksi neuvoston päätöstä EU:n liittymisestä Istanbulin yleissopimukseen. Asian käsittely on nyt vireillä Euroopan parlamentissa.
- Ministerit kävivät työlounaalla keskustelun aiheesta järjestäytyneen rikollisuuden ja huumekaupan uhka yhteiskunnalle

Suomen edustajat
Pysyvä edustaja Markku Keinänen ja muu virkamiesvaltuuskunta

Asiakirjat
Asiakohdittain

Liitteet -

Viite -